

«An Lúibín»

2 Feabhra 2004

Nuachtlitir Choicisiúil

An Lá Náisiúnta

Australia Day – flags, crowds, gongs, and continuing argument. An appropriate time to think of things endangered and truly indigenous – Aboriginal languages.

Ní raibh an *An Lúibín* tugtha riamh do chroitheadh na brataí, agus níor spreag an lá mór chun gnímh é ach oiread. (Theip air suaitheantas a ghnóthú, faraor, ach beidh lá eile ag an bPaorach.) Mar is eol do chách, is féidir an dá bhrí a bhaint as an la úd – 26 Eanáir 1788 – ar tháinig na Sasanaigh i dtír chun tír a shealbhú ar le daoine eile cheana í. Níorbh fhearrde na daoine sin an scaipeadh, na galracha agus an briseadh a lean an teacht i dtír sin, agus bhí a gcuid teangacha thíos leis chomh maith le cách. Cailleadh teangacha na Tasmáine; rinneadh díothú ar theangacha in oirthear na tíre; tá cuid de na teangacha in áiteanna eile sách láidir fós. Tá tacaíocht oifigiúil le fáil anois ag teangacha Bundúchasacha i scoileanna Victoria agus New South Wales, agus tá oideachas dátheangach le fáil i scoileanna Bundúchasacha i stáit eile, cé go ndearna rialtas na gCríoch ó Thuaidh (NT) praiseach cheart den scéal tríd an gclár dátheangach a bhacadh sa bhliain 1999.

Níl teacht anois ar gach teanga dá raibh sa tír seo; uaireanta is éigean seancháipéisí, taifid agus téipeanna a scagadh chun teacht ar iarsmaí na cainte agus í a athchumadh; uaireanta tá an teanga beo i gcónaí i mbéal na sean, agus uaireanta, sna háiteanna is iargúlta, tá sí ag óg agus aosta. Ag Gaeilgeoirí is fearr a fhios cén tábhacht atá le teanga chun dúchas a thabhairt slán, agus tá teangacha na tíre seo ar na cinn is sine dá bhfuil ann. Tugann talamh misneach, agus déanann teanga deimhniú.

Is é an rud is mó a bhfuil práinn leis ná cothú na dteangacha sna háiteanna a bhfuil siad á labhairt fós. Is féidir pobal ilteangach a chothú ach an pobal féin a thoilíú leis agus na hacmhainní a bheith ar fáil. Obair níos ríghne is ea athshlánú na dteangacha a dearmadadh, go háirithe i Victoria agus i New South Wales. B'fhéidir nach mbeadh ach dornán daoine líofa iontu siúd feasta, ach is leor iad chun an dé a choinneáil i gcuid shárлуachmhar de shaindúchas na tíre, go fiú nuair atá an oiread sin cailte.

Beidh an cheist seo á cíoradh arís ag *An Lúibín*. Idir an dá linn, go raibh neartú i ndán don dúchas úd agus do na teangacha atá ag gabháil leis.

An Ghàidhlig Oifigiúil

For the first time, Scottish Gaelic is likely to be declared an official language of Scotland. The Bill is shortly to go before Parliament. If passed it will oblige all state bodies to provide bilingual services.

Is gearr go mbeidh Bille os comhair Pharlaimint na hAlban, agus é de chuspóir aige an Ghàidhlig a ghlacadh mar theanga oifigiúil – stádas nach raibh aici riamh roimhe seo. De réir an Bhille, tá aitheantas le tabhairt do Bhord na Gàidhlig (ar cosúil le Foras na Gaeilge é) mar eagraíocht reachtúil, agus dualgas air an teanga a chur chun cinn ar fud na tíre. Beidh iachall ar an mBord plean náisiúnta a bheartú, agus beidh ar eagraíochtaí poiblí an rud céanna a dhéanamh.

I mí an Mheithimh a thosóidh an díospóireacht, agus ní fios cá mhéad di a dhéanfar trí Ghàidhlig – an beagán is dócha, cé go bhfuil córas aistriúcháin chomhuainigh ann. Céim suas shuntasach é seo ag teanga atá ag meath faoin tuath agus nach bhfuil greim ceart faighte fós aici ar shaol na cathrach, murab ionann is an Ghaeilge. Tugann aitheantas oifigiúil airgead leis, agus ba mhór an cúnamh é sin do ghaelscolaíocht na hAlban. Cuimhnímis, dála an scéil, gur Gàidhlig amháin a bhí ag formhór na ndaoine a tháinig go dtí an Astráil ó Inse Ghall agus ó na Garbhchríocha sa 19ú haois. Díol spéise é go raibh léamh na teanga acu, rud nach raibh ag formhór na gcainteoirí Gaeilge ag an am.

Coimisinéir Teanga

A language commissioner has been appointed to oversee the implementation of the new legislation which obliges public bodies in Ireland to provide services in Irish and English.

Is é Seán Ó Cuirreáin, Leas-Cheannasaí RTÉ Raidió na Gaeltachta, Coimisinéir nua na Gaeilge. Ní haon dóithín é an méid oibre atá roimhe, agus an oiread sin eagraíochtaí poiblí ann nach bhfuil taithí dá laghad acu ar fhreastal ar lucht na Gaeilge. B'fhada ag tnúth leis an reachtaíocht nua iad, agus clamhsán á dhéanamh acu idir an dá linn de bharr na moille. Fúthu féin i ndáiríre atá rath nó meath an dlí seo. Mura bhfuil éileamh ar na seirbhísí trí Ghaeilge – na foirmeacha, na treoracha, an chomhairle – lagóidh an soláthar de réir a chéile. Deirtear go bhfuil timpeall 70,000 duine sa tír a bhfuil an teanga ar a dtoil acu. Ní mór a líon mar chéatadán, ach is leor a líon chun na Ranna stáit a choinneáil ina ndúiseacht.

Timpeallacht

Na coillte a bhí ann

Until around 1700 Ireland was a heavily forested country; then the trees were felled. Now afforestation is the fashion, but the means, the ends and the trees themselves are not always appropriate.

Is é a ghríosaigh *An Lúibín* chun machnamh a dhéanamh ar an scéal seo ábhar cumadóireachta na Dámhscóile. Féile fhilíochta traidisiúnta is ea an Dámhscóil, agus is gearr ó bhailigh os cionn leathchéad duine le chéile ag Óstán Ghobnatan i mBaile Mhic Íre (féach: www.nuacht.com). 'Coilltiú na hÉireann' an t-ábhar, agus ba léir nár chuir an coilltiú céanna áthas ar chách. Is léir freisin nach leor an aoir chun srian a chur leis. Tá comhlachtaí foraoise ag iarraidh ar fheoirmeoirí beaga iompú ar an adhmaid de bharr bheartas foraoiseachta an Aontais Eorpaigh. Ba dheacair an méid sin a lochtú ann féin, agus an eagraíocht phobail Crann ag áiteamh ar dhaoine leis na blianta crainn a chur. Ach crainn de chuid na tíre iadsan, agus rud eile atá i gceist ag an bhforaoiseacht nua. Mar a dúirt Donncha Ó Donnchú, duine de na filí, bhí *sitka spruce* is clann a chlainne in áit na móna, na sceach, na gcorr iasc agus máirín an chluímh. Is é atá ó na comhlachtaí foraoiseachta ná crann a fhásann gan mhoill agus a bhfuil éileamh forleathan ar a chuid adhmaid – an ghiúis ghallda go háirithe.

Ní raibh crainn ghiúise in easnamh ar fad ar sheanchoillte na hÉireann, ach ba mhó go mór uimhir na gcrann eile - an fhuinseog, an crann coill, an leamhán agus an crann darach go háirithe. Coillte fiáine míshlachtmhara a bhí ann agus iad an-difriúil le coillte pointeáilte ríoga na Breataine agus na Mór-Roinne. Deirtear go minic gur leagadh iad chun na tóraithe a ruaigeadh, ach i dáiríre leagadh iad chun brabach gasta a bhaint as an adhmaid.

Ar lorg breis eolais faoin bhforaoiseacht dó d'fhéach *An Lúibín* ar shuíomh an chomhlachta stáit Coillte (www.coillte.ie). Tá tagairt ann do Scéim na gCoillte Dúchasacha – í ag cuidiú le húnéirí talún na seanchoillte a chaomhnú agus coillte nua a chur le cúnamh fordheontas: go háirithe áiteanna atá láimh le haibhneacha agus lochanna. Ach tá cuspóir eile ag Coillte – plandálacha giúise a chur ag fás: 'Is féidir an-bhrabús a dhéanamh ar an gCoilltiú agus d'fhéadfadh sé tú a chosaint ar an mboilsciú.' Agus tá buntáistí eile ann:

Tá tairbhe ar leith le baint as na Scéimeanna Táillí agus Fordheontais Choillithe, atá á maoiniú ag an AE agus ag an gCiste Stáit. De bharr na bhfordheontas mór (agus taobh amuigh de chostas an talaimh) ní bhíonn faic le díol ag an infheisteoir as

plandáil a chur agus í a riaradh ar feadh na chéad cheithre bliana, an tréimhse is tábhachtaí. Chomh maith leis sin, faigheann an infheisteoir teacht isteach gan cháin ó tháillí go ceann cúig bliana déag nó fiche bliain, ag brath ar cé acu atá sé ina fheirmeoir nó nach bhfuil.

Beag an t-ionadh, mar sin, go ndeachaigh an oiread sin daoine i gceann foraoiseachta. Thug *An Lúibín* súil ar a raibh ar siúl i gContae Thiobraid Árann (contae a shinsear) agus fuair amach go raibh 23,482 heicteár faoi ghiúis ann. Níl ach 1,086 heicteár faoi chrainn leathandhuilleacha. Tá a rian sin le feiceáil go fiú ar an roinnt bheag coillte 'dúchasacha' atá sa chontae. Tógaimis Gort an Mhothair, atá laisteas de Thiobraid Árann (an baile mór) ar an mbealach go hEatharlach. Giúis is mó atá ann. Tá Sliabh na Muc ann, agus stair leis:

Deirtear go raibh an limistéar seo faoi choillte darach ar fad agus mucraí fiáine á siúl. Leagadh na coillte seo sa 17ú haois le haghaidh súdaireachta agus chun longa a thógáil.

Leagadh iad agus ní dhearnadh iarracht ar bith ó shin ar chuid den tseanchoill a chur ag fás arís. Anois, agus deis ann chuige, b'fhurasta é a dhéanamh - crainn dharach a chur agus crainn dhúchasacha eile ina measc dá mba ghá, ó fásann an dair go mall. B'fhéidir coillte a chumadh a bheadh cosúil leo siúd a bhí ann sa bhliain 1600. Lasmuigh de na buntáistí timpeallachta mheallfaidís na turasóirí. Is beag fianaise atá ann gur chuimhnigh aon duine air sin fós - i dTiobraid Árann ar aon chuma. Brabúsaíocht, sleamhchúis agus easpa samhlaíochta atá in uachtar.

Tá leagan amach slachtmhar ar shuíomh Coillte, ach i mBéarla ar fad atá sé - comhartha eile ar an tuiscint (nó an mhíthuiscint) atá acu ar an dúchas. *An Lúibín* féin a chuir Gaeilge ar na sleachta thuas.

Spórt

The Soccer World Cup will be with us again in 2006. Ireland did surprisingly well last time - it is not, after all, the national game. Now the FAI wants to qualify again, starting with a friendly match with Rumania in May.

De réir mar a d'fhógair Cumann Sacair na hÉireann (CSÉ/FAI), beidh cluiche cairdiúil idir Éire agus an Rómáin ar 27/5/04 mar chuid den ullmhú i gcomhair babhtaí cáilithe an chéad Chorn eile. Beidh cuid daoine ag cuimhneamh go dóchasach ar an mbliain 1990, nuair a rug Éire an chraobh léi ón Rómáin le ciceanna pionóis. Ach tá achar fada de bhlianta ann ó tharla sin, agus seo ré nua. Má éiríonn le hÉirinn cáiliú an uair seo beidh *An Lúibín* ag súil le níos mó spleodair ná mar a bhí le feiceáil san fhoireann ar feadh cluichí deireanacha an Choirn - an spleodar a shamhlófa le cluiche maith iománaíochta nó peile. Tá sárimreoirí na hÉireann scaipthe trí fhoirne móra na Breataine, agus dá fheabhas iad na foirne sin ní luafá leo an spriolladh agus an fuinneamh atá i bhfoirne Mheiriceá Theas nó na Mór-Roinne. Tá a rian sin ar fhoireann na hÉireann - iad seasmhach, misniúil, gan samhlaíocht. Iad an-Sasanach. Ní bua go buaine, ach cár fhág tú an tseiftiúlacht? Rinne na hÉireannaigh gaisce an uair dheireanach dá n-ainneoin féin agus le cúnamh cineálta Dé. Ní fhéadfaidh siad a bheith ag brath ar an gcúnamh céanna feasta. An ceart i gcónaí, áfach - b'fhearr iad ná na hAstrálaigh.

Deirtear go mbeidh ticéid an chluiche seo á ndíol in aon bheart amháin, maraon le ticéid na gcluichí cairdiúla leis an mBrasaíl agus le Poblacht na Seice. Tosóidh babhtaí cáilithe Chorn Domhanda 2006 i mí Mheán Fómhair.

Na cúig leabhar is mó díol

The five Irish-language best-sellers for January, as listed in Feasta (www.feasta.ie).

- (1) **Focail i bhFócas - Stórchiste Dáttheangach/Bilingual Thesaurus.** Seán Mac Cionnaith. Coiscéim. BÁC 2003.

- (2) **An Máistir, An Scoil & An Scolaíocht i Litríocht na Gaeilge.** Caoimhe Máirtín. Cois Life. BÁC 2003.
- (3) **Fan Inti – Naomhóga ó Chorca Dhuibhne go Cábán tSíle.** Domhnaill Mac Síthigh. Coiscéim. BÁC 2003.
- (4) **Manuail de Litríocht na Gaeilge – Faisicil 1. Ar Imeall an Choncais, 1500.** Breandán Ó Doibhlin. Coiscéim. BÁC 2003.
- (5) **Scread Mhaidne** (gearrscéalta). Joe Steve Ó Neachtain. Cló Iar-Chonnachta. Indreabhán 2003

Litir ó léitheoir

A letter from Críostóir Ó Maonaigh regarding a piece in the last edition about the place of Irish in the European Union. He argues that political reality demands the use of whatever means are available to strengthen the position of Irish as a minority language in the Union.

A Eagarthóir dhílis,

Fáiltím roimh 'An Lúibín' mar nuachtlitir na Gaeilge san Astráil agus tá súil agam go mbainfidh Gaeilgeoirí uilig na hAstráile usáid agus taitneamh as.

Aontaím le tuairimí an Dr Breandán Uí Laighin (san eagrán is déanaí) maidir le cheist na Gaeilge mar theanga oifigiúil don Aontas Eorpach. Ní féidir a shéanadh go bhfuil cúis na Gaeilge bunaithe ar phrionsabail dhaonlathais, chearta sibhialta, chothrom na Féinne agus mhian an phobail. Anuas air sin is teanga í le saibhreas cultúrtha agus nascanna le réamhstair na hEorpa a ba chóir do gach Eorpach a chosaint.

Ach cé go raibh, agus go bhfuil fós, bréagchrábhhadh agus cur i gcéill in imeachtaí an lae sa saol Gaelach, ní gá dúinn bheith ró-náireach agus sinn ag iarraidh an chuid is fearr a fháil ó Rialtas na hEorpa ar son na teanga - sin polaitíocht duit, a bhuachaill. Iadsan rialacha 'an mhargaidh oscailte' atá in ard a réime ar fud an domhain thiar agus ná habraimís nach bhfuil gach ball don AE ar a dhícheall chun a chuid féin a fháil. Mar a fheicimse é, tá Éire san AE mar ní raibh an dara rogha aici. Gan é, bheimís ar ais ag brath ar na Sasanaigh agus iadsan b'fhéidir faoi bhrú ag an AE céanna. Tá Béarla agus an cultúr Angla-Mheiriceánach sa mhullach orainn go léir, go mórmhór ar phobal beag na Gaeltachta, agus níl leigheas air ag an bpointe ama seo. Níl aon rud eile le déanamh againn mar sin ach an fód a sheasamh i ngach slí gur féidir linn agus bímís ag súil le faoiseamh a d'fhéadfadh a bheith ag teacht ón Mór-Roinn ina bhfuil níos mó ná teanga bheag amháin eile faoi bhrú, nó fiú amháin i mbaol - ní neart go cur le chéile a deirtear. Ní dhéanfaidh aon saghas 'piúiriteánachais' nó saontachta an gnó dúinn i gcoinne na bhfórsaí tráchtála úd atá chomh láidir agus chomh neamhchúiseach maidir le teangacha, le cultúir nó le náisiúin beaga a sheasaíodh idir iad agus a mbrabús. D'fhéadfaimís bheith ag caint ar phrionsabail agus gan againn mar theanga chun iad a chur in iúl ach an Béarla amháin!

Leanaimís ar aghaidh mar sin, ag troid ar son na Gaeilge sa slí inar throid ár sinsir leis na cianaibh i gcoinne fórsaí tréana, le clisteacht agus, dá ndéarfainn féin é, le cur i gcéill más gá.

le meas

Críostóir Ó Maonaigh

Gaeilge san AE: an scéal is deireanaí

The Irish Senate has voted in favour of official status being sought for Irish in the European Union.

Is gearr ó rinne na páirtithe go léir i Seanad Éireann rún a rith d'aonghuth ag iarraidh ar an rialtas stádas oifigiúil oibre a ghnóthú don Ghaeilge san Aontas Eorpach. Rinneadh tagairt don dea-rún atá ag an bpobal i gcoitinne don Ghaeilge anois. Dúirt an tAire Stáit Tom Kitt thar ceann an Rialtais go raibh an scéal á phlé ag an Roinn Gnóthaí Eachtracha agus ag an

Roinn Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta. Dúirt sé go mbeadh ‘céimeanna á dtógáil’ am éigin amach anseo - freagra an righneálaí. Ní raibh na Seanadóirí róshásta leis.

